

Ы.Алтынсарин оқытушының тек өзі оқытатын пәнді жақсы білуінің аздық ететінін ескерткен. Яғни ол ұстаздың жан – жақты білімді, интеллектуалдық өресі кең, жаңа нәрселерді қабылдауға икемді болғанын қалаған. Оқушыларға арналған оқу-әдістемелік құралдардан басқа оқытушыларға олардың оқып – біліп, өнеге алуы міндетті кітаптардың атын атап отырған. Олардың арасында Бобровскийдің «Педагогика», Коменскийдің «Ұлы дидактикасы», Реклюдің «Жер, құрлық және мұхит» сияқты кітаптары бар.

Әрине, Ыбырай заманынан бері психология, педагогика, жаратылыстану ғылымдары дамып, ілгері кетті. Бірақ ол назар аударған Ян Коменскийдің «Ұлы дидактикасы» әлі де маңызды.

Екіншке орай, қазіргі бастауыш сынып мұғалімдерінің көбісі бұл кітапты білмеуі мүмкін.

Бала мен ұстаз арасындағы қарым – қатынас жақсы нәтиже беруі үшін олардың арасында шынайы еріптестік қатынас орнауы тиіс. Яғни ұстаз бала табиғатын, оның психологиялық ерекшеліктерін жан – жақты біліп, онымен тіл табысуға ұмтылуға міндетті.

Ы.Алтынсарин қаламынан туындаған хрестоматияға үңілсек, ғалым балалардың назарын аударған бірнеше маңызды этикалық ұстанымдарға тап боламыз.

ҚАЗІРГІ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІН РЕФОРМАЛАУ БАРЫСЫНДА Ы.АЛТЫНСАРИННЫҢ АҒАРТУШЫЛЫҚ ИДЕЯЛАРЫН ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ

Бекентаев С.Ж.

Аманкелді атындағы орта мектеп

Ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсарин қазақ балаларының оқуына, олардың заман ағымына сай білім алуына ұланғайыр улес қосқан педагог. Ол тек педагог қана емес, сонымен қатар жазушы да. Жазушы дейін себебіміз, балалардың мектептен білім алуына ғанғ атсалысып қойған жоқ, ол мектеп оқулықтарын жазып, оны балаларға тарту етті.

«Оқытушы дүниедегі заттың бәрін қымбат, ал халық мектебі үшін ең керегі-мұғалім. Педагогикалық құралдардың ең жақсысы-ұқыптылық, жинақтылық, мұқияттылық пен сабақты жүргізу» деп санайды. Сондай-ақ «Баланың адамгершілік, алғырлық қасиеттерінің дамуы ұстасға байланысты» деп санады.

Мұхтар Әуезов ғылыми зерттеулерінде, анықтамаларында Алтынсарин еңбектерін жан-жанқты бағалайды. «Ыбырай Алтынсарин-қазақ мәдениетінің зор қайраткері. Ыбырай тарихтың ұзақ өрісі бар, зор келешегі бар істердің үлгісін өз қолымен орнатты. Әрі ол-жаңа үлгідегі ақын, әрі ол-сол кездегі Ресейде батыл жаңалық жасап, «бұратана» елдер үшін тың үлгілі мектеп ашушы. Ол-мектептің өзіне бөлек ерекшелігі бар бағдарламаларын, оқу құралдарын жасаушы. Қазақтың ең алғашқы мәдениетті мектебін жасаумен бірге, жазушылық пен оқушылықты ол аса шебер өнерлі түрде қабыстырушы», – дейді ол.

Оқырман қауымға мәлім, Ы.Алтынсарин отаршылдық мүдде тұрғысынан ашылған Орынбордағы оқу орнында тәрбиеленіп, орыс тіліне терен жетіліп шықтты. Арманы-туған халқының көкірек көзін ашып, еуропалық білім беру, кітаби ақындардың қиас-дастандарындағы шұбарланып бара жатқан ана тілінің табиғатын таза сақтау жолында күрес жүргізу еді. Бірақ сырттан еріксіз таңылған миссионерлік дүние-таным мен олардың педагогтық жүйесі бұл мақсатын жүзегі келтірді.

Отаршылдар мен миссионерлер оқу-ағарту саясатында қаншалықты түлкі бұлаңға салып түп мақсатын культрегелік жолмен бүркемелегенімен, бұратана халықтарды шоқындыру арқылы орыстандару саясатына қазақ жұртшылығы сескене қарады. Екінші жағынан, бұл жағдайды діндар молдалар да ушықтыра түсті. Мұндай құбылысты Қостанайдағы екі кластық аралас мектептің оқытушысы Ф.Д. Соколов өзінің 1889 жылғы 28 қыркүйектегі естелігінде: «...Оның Троицкі молдаларының ықпалына түскен Николайлық қазақтар арасында жаулары да болды. Олар оны орстарға ілтифатпен қараған үшін, қазақ балаларын шоқындыруға қызмет етеді деп жек көрген. Алтынсарин қазақ балаларын шоқындыру үшін емес, оларға еуропалық білім беру жолында үкімет ашқан орыс-қазақ аралас мектебін халық мүддесіне пайдалану мақсатын олар, әрине біле бермеген.»

Ильминский Ресей империясының орыстандыру саясатын қазақ арасында жүзеге асыруды қазақтардың өз қолы мен істеу саяси жағынан лде қайда жол болады білгендіктен, Ы.Алтынсаринді осы шке пайдалануды көздеген. Осы сепепті Ильминский 1869 жылы Ағарту министріне жазға хатында: «...Алтынсарин ... қазақтардың ортасында өзі мектеп ашса, орыс алфавитін сонда қолданса, оны орыс елінің адамдары істетіп отыр дегізбей, өзі ашқа болса... ең әуелі жаңа идея Алтынсариндікі болады» (Қазақ архиві, ф.968, оп.1-2 бет), – деп өз мақсатының басты да өзекті желісін ашып көрсеткен. Яғни мұнда орыс алфавиті негізіндегі қазақ

жазуын жазушы Алтынсарин еді деп көрсетіп, халықты осы идеяға сендіруді көздеген. Ал қазақ әдебиетшілері, тіпті осы күнге дейін «жаңа идея Алтынсариндікі» деп жазып («Правда», 1987ж. 6 октябрь), насихаттап жатуы саяси жағынан аса нәзік астарлы мәселеге сын көзімен қарай алмай, тұтас алданып келе жатқанын көрсетеді емес пе?

Ильминскийдің екінші мақсаты-қазақтарды татарлардың ықпалынан ажыратып бөлектеп ұстаудағы басты құралы халқымыздың сан ғасырлар бойы қолданып келе жатқан араб жазуын орыс алфавитімен алмастыруға келіп тіріледі екен осы алысты көздеген саяси мақсат тұрғысынан келіп Ильминскийдің миссионерлік әрекетіндегі «... басты радикалды құралы- қазақ тіліне орыс алфавитін енгізу. Қазақтар орыс алфавитімен жазып отырғанд, ол қазақтарды өзінің шырмауынан шығармай, өзіне тарта береді... Бұл ойды орыс шеңуегі жүргізуі, тіптен келіспейді» – деген Ильминскийдің ой байламы көп нәрсені астарлы сырларын ашып біріп отыр емес пе?! Яғни, идеологиялық мәселенің өзінде де басқаның қолымен от көсеу арқылы әрекет ететін отаршыл атаулыға ортақ тәжірибенің жымысқа тәсілін сездіреді.

Ы. Алтынсарин өзінің бар емірін ағартушылық ісіне бағыттап, қазақ жастарын адал, шыншыл, еңбек сүйгіш, өнегелі өнерлі азамат болуға шақырады. Сондықтан оның шығармаларын оқыту - оқушыларға жақсылық, әділдік, қамқорлық, қарапайымдылық сияқты адамгершілік қасиеттері қалыптастыруға көмектеседі. Қазіргі еліміздің тәуелсіздік таңындағы білім саласына келетін болсақ, орта мектептер мен жоғарғы оқу орындарында Ы. Алтынсариннің білім беру жөніндегі идеяларын енгізілеуі жетіспейді. Мысалға, Абайтану ғылымы сияқты Ыбырайтану ғылымын енгізсе, келешек ұрпаққа білім саласында мол үлес болар еді. Ыбырай Алтынсариннің білім беру жүйесіндегі әдістемелік нұсқаулары мен құралдарын қазіргі білім жүйесіне енгізе отырып, кең көлемде пайдалануға болады.

XIX ғасырдың екінші жартысындағы ағартушы - демократтар Шоқан Уәлиханов пен Ыбырай Алтынсарин еңбектерін Абай музейінің экспозициясында кең танытып көрсету жүзеге асырылып келе жатыр. Әсіресе, Алтынсариннің ақындық, ағартушылық, педагогикалық шеберлігін Абай шығармашылығымен байланыстыра көрсетуге ерекше мән беріледі.

Абайтану ғылымының негізгі салушы Мұхтар Әуезов өзінің ғылыми еңбектерінде Абай мен Ыбырайдың ара қатынастарын үнемі анықтай, айыра зерттеп көрсетіп отырған. Мұхтар оқушы кезінде Абай, Ыбырай өлеңдерімен қалай таныс болғанын еске түсіре отырып, екі ақынның өзіндік ерекшеліктерін былайша ашып береді:

«Ең алғаш Абайдың шығармаларымен шала хат танитын бала күйінде танысқанымызда, Мурсейт молда жазған қолжазба кітапты түгелімен Абай кітабы деп білуші едік. Шетінен бастап жаттауға кірісіп едік. Сонда «сәуірде көтерілер рақмет туы» деген өліңі мен «Араз бол, кедей болсаң ұрлықпенен» деген өлең Абай кітабының ішінде бірге жазылған екен. Сол шақта Абай, Ыбырай бір адам шығар деп ойлаушы едік. екеуінің қазақ ауылындағы көктем жайындағы жазғандарын оқып отырсаңыз, шынында, бір ақындық мектептің, бір түрлі ақындық дәстүрдің үлгісін кересіз және екеуі де бұрын қазақ жазбаған өлеңді жазған... Абай Ыбырайды жақсы білген. Кейін Абайдың өзі қадірлегендіктен Абайдың қолжазбаларының ішінде Пушкин, Лермонтов, Крылов шығармаларынан жасалған аудармалар қоса кірумен бірге Ыбырай өлеңдері үнемі бірге көшіріліп жазылып жүруші еді. Абайдың өзінің тапсыруы бойынша солай болса керек... Ыбырайдың әрқашан Абай атымен бірге жазылып, жатталып, таралып, жүруі бұл екеуінің үні бір, үміті бір, арман бағыты және болшақ тағдыры бір ақын екендіктерін танытушы еді». (М. Әуезов. «Уақыт және әдебиет», 316-бет).

Әуезовтің осы пайымдауы Ыбырай еңбектері Абай еле, Абай ұрпақтарына ертеден-ақ таныс, етене болып кеткенінің және екі ақын бірін-бірі білгендігінің күәсі. Мұхтар Абайдың орыс әдебиетінен, әсіресе, Пушкин поэзиясынан нәр алуына терең талдау жасайды. Пушкиннің ақындық дәстүрін меңгерген Ыбырай, одан әрі жалғастырып дамытқан-Абай деп, әділ баға береді.

«Алтынсарин Пушкин жазған, орыс тұрмысынан алынған жылдың төрт мезгілі турасындағы өлеңдерден көп үлгі алады. Еліктеу түрінде емес, классик ақынның, стиліне ден қойып, соның дәстүрін меңгереді. Ыбырай осы көктем жайындағы жалғыз өлеңінің өзімен («Сәуірде көтерілер рақмет туы») қазақтың пейзаж жайындағы болашақ реалистік поэзиясы бастап кетті деуге болады...

...Абайдың кейін жазатын осы алуандас «Жазғытұры», «Жаз», «Қыс», «Күз» дейтін өлеңдерінің бәрінен біз жаңағы айтылған Алтынсарин сайғақ тың жолдың түгелімен қабыл алынып, онан да ары көркейін, дами түскенін білеміз» (М. Әуезов. «Уақыт және әдебиет»).

Қазақ жазба әдебиетінің үлгілерін орыс тілді аудиторияда оқытудың әдістері жолға қойылып, қолданылып келеді. Қай іс болсын, ең алдымен, жан-жақты іздену мен мол материалды жинақтаудан басталып, оларды бірізділікке түсірумен аяқталатыны белгілі.

Ы. Алтынсаринның ой өнері мен қызметін үйрету, білгізу, жалпы, әдебиет, педагогика тарихына үңілу аса қажетті нәрсенің бірі. Әсіресе, XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ зиялыларының көш басшысы ретінде оның атқарған ролі мен қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің қалыптасып, дамуына қосқан үлесін, қазақ балаларына ең алғаш еуропаша білім беруге ұмтылған прогресшілдігін көрсете оқыту аса қажет. Ең бастысы ауыл балаларына сол кездегі ең үздік деп саналатын әдебиет үлгілерін аударып, жан-жақты хабар, жаңалықтарды іздеп тауып, бәрін кітапқа енгізіп тұңғыш қазақ хрестоматиясын шығарды. Оны жасау арқылы Алтынсарин қазақ жерінде тұңғыш рет әдебиетті пән ретінде таныта отырып, қазақ әдістемесіне жол салды. Ыбырай хрестоматиясына халық әдебиеті мен жазба әдебиеті идеясының мазмұнды, ең жақсы үлгілері енді де, мәтіндерде білімділік, тәрбиелік және эстетикалық жағы түгел қамтылды.

Ы. Алтынсарин хрестоматиясы мектепте ұлт тілін үйренудің тамаша бастамасы болды. Мектепте орыс тілін үйретуге байланысты Алтынсарин аударма әдісі дейтін жүйені енгізді. Бұл пәнді терең меңгертуге негізделген, оқушылардың ынтасын арттыратын әдіс болды. Ыбырайдың аударма әдісінің өзі мәтінді оқуға бағытталғандықтан, онда оқудың толық жатқан элементтері кездесетін: сөз, сөйлем мағынасы екі тілде бірдей ұғыну, орысша да, қазақша да ойлай, сөйлей, жаза білу, сөздік жасау, жаттау, көркем мәтінді оқыту.

Бұл әдісті қазақ тілі мен әдебиет оқыту аудиториясында оқытуда қолданудың еш сөкеттігі жоқ. Себебі, жоғарыдағы әдістер міндетті түрде қолданылады.

Ы. Алтынсарин әдеби оқу әдістемесін қазақ тәжірибесіне тұңғыш енгізе отырып, төрт түрлі факторды бірге алып қарайды: 1) материал; 2) соның берілу тәртібі мен әдістемесі; 3) оқушы; 4) мұғалім.

Әрине, бұны түп-тиігел қазыргі кезде керек деп айтудан аулақпын. Дегенмен, аталған факторларды кеңейтіп, түрлендіріп, қазіргі кезге сәйкестендіруге болады. Бұл педагогика тарихындағы жалпы сабақ өткізудің қаңқдсы іспеттес сызба ғана.

Ы. Алтынсарин хрестоматиялары жас буынға эстетикалық тәрбие ғана емес, үлкен жүйелі білім және қоғамдық ұғым береді. Жастарды адамгершілікке, ағартушылық идеясына, қоғамдық міндетке баулыды.

Бұған, ең алдымен, «*Кел балалар, оқылық*», «*Өнер-білім бар жұрттар*» өлеңдерінің тақырыбы мен идеясы айғақ. Ыбырай жастарды өнерге, оқу - білімге шақыра, отырып, олардан қоғамға пайдалы, жаңа заман заман талабына сай, халыққа адал қызмет істейтін азамат, қайраткер тәрбиелеп шығарады басты мақсат етті. Сөйтіп, ол әдеби оқудың білімдік- тәрбиелік мінің бірінші орынға қойды.

Ы. Алтынсарин әңгімелерінде тарихи материалдар мен салыстыру әдісі өте көп. Мәселен, «*Қарабас батыр*», «*Қобланды*», «*Алтын айдар*» сияқты халық әдебиетінің үлгілері арқылы автор жастардың назарын өз жұртының тарихына, мұрасына аудартады. Сондай-ақ, әңгімелерінде өмір шындығы нақты бейнеленеді. Ыбырай новеллаларының образдары – ғибратшыл, шыншыл жандар. Олар- жақсылыққа құмар жастар. Осы образдардың сыр – сипатын, тұлғасын тану арқылы балалар портретін жасайды.

Ыбырайдың материалды балалардың жас ерекшелігіне, түсінігіне лайықтап беру тәсілі де мейлінше жаңа. Ыбырайдың әдеби оқу әдістемесіне тән бір жаңалығы- өлең жаттату тәсілі. Шығарманың мазмұны мен идеясын танытудың элементі бар. Мысалы, балалар «*Өнер – білім бар жұрттар*» өлеңі мен «*Қапшақ Сейітқұл*» әңгімесін оқи отырып, бұлардың бірінен прогресс идеясын білсе, екіншісінен отырықшылдық идеясын танып біледі. Ыбырай қоғамда адам мінезін оқу- білім арқылы ғана түзетуге болады деп сенеді.

Ыбырай сабақты оқыту жүйесіне аса көңіл бөлген. Сабақтың жүйесіздігі баланың пәнге қызықпауын, үлгірмеуін, салақтығын туғызады. Бұл баланың емес, мұғалімнің кінәсі дейді. Еңдеше, пәнді жетік білу, оқушылардың қызығуын арттыру - бұл мұғалімнің шаруасы. Біздіңше, Ы. Алтынсаринның оқу - әдістемелік ойлары қашанда өзекті.

Енді Ы. Алтынсарин сабағын оқытудың бір әдісін көрсетейік.

Жинақтау – талдау – жинақтау.

Бүтің – бөлшек – бүтін.

Мазмұн – форма – идея.

Оқу – талдау – көркем оқу.

Мәтің – образ – теория.

«Бай баласы мен жарлы баласын» әдеби оқу жүйесінде 4 сабаққа құру керек. Өйткені бұл тұста істелетін жұмыстар көп. Сабақ үлгісі мынадай:

I сабақ. Қіріспе түсінік. (Авторы, суреттейтін заманы, жалпы проблемасы,) Әңгіменің I тарауын сыныпта оқытып, мазмұндату, сол бөлімге ат қойғызу. Тапсырма - үйде оқушылар әңгіменің II - III - IV тарауларын оқып келіп, әр тарауын белек және тұтас мазмұндауға әзірленіп келеді.

II сабақ әңгімені мазмұндату, толық мазмұндатудың ережесін беру, әңгіменің барлық бөлімдеріне ат қойғызу, оны тақтаға, дәптерге түсіру. Бұл екі сабақ оқуға арналады. Екінші сабақтың аяғында әңгіменің тақырыбы ашалады. Оны оқушылардың өздеріне сұрақ беру арқылы аштырамыз. Екі баланың мінез - құлқындағы, іс - әрекетіндегі ерекшеліктерді айта келіп, балалардың тәрбиесіне тірелеміз.

III сабақ. Мұнда Асан мен Үсенге салыстырмалы мінездеме жасалады. Дәрісте сұрақ-жауап әдісі қолданады. Салыстырмалы мінездеме әуелі даралаудан басталады.

Әуелі оқытушы сұрақ қойып, Асанның мінезіндегі бастапқы белгіні ашады. Сол жол мен Үсеннің бастапқы мінезі анықталады. Осындай жолмен олардың басқа мінездері де анықталып, ол тақтаға түседі. Сұрақ- жауап әдісімен оқытушы сол пункттерге мысал тапқызып, ат қойғызады.

IV сабақ. Мұны теория мен мақалдап оқуға мазмұндама немесе шығарма жазуға арнауға болады.

Теориядан тақырып, әңгіме, образ, мінездеме мен термендердің анықтамасы беріледі.

Студенттерге, оқушыларға оқытуға бұл әңгімені екі тұсы қолайлы. Бірі- Асанның жылайтын жерлері, екіншісі - түнгі дала көрнісі.

Сабақтың аяғында а) мұғалімнің «Бай мен жарлы баласы» тұсында қандай жұмыстар жүргізгендігі жайлы есебі беріледі; ә) сол форма, терминдерді оқушылардың қалай игергені нақтыланады: б) жазба әдебеті жұмысы жүргізілген болса, соның нәтижесі ортаға салынады. Әрбір сабақта ескі мен жаңа материал ұштасып, түйісіп отырады. Мұндай сабақтар оқушылардың өздеріне жұмыс істету міндетін көздейді.

Ыбырай атамның мышадай ұстаздарға арналған ұлағатты сөзі бар: «Егер шәкірттің дәрісті түсінбесе, сен оны кінәләма, керсінше өзінді кінәла» деген.

Білім және ғылым қызметкерлерінің II съезінде Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев: «Мұғалімдер-қоғамның, ең білімді, ең ойшыл, білгілеріңіз келсе, ең «сынампаз» бөлігі болып табылады. Бшілі саласы қызметкерлерінің отаншылдығы халықтың басқа буындарымен салыстырғанда анағұрлым ауыр қиындықтарды бастан кеше отырып, жастарға өзіннің бойындағы бар білімін беріп қана қоймай, оларды адамдық, адалдық, тазалық, гуманизм, Отанын сүйе білу секілді асқақ сезімдерге тәрбиеленуімен танылады» деп, ұстаздың қоғам өмірінде алатын орны мен атқарып отырған асқарлы міндеттерінің айрықша маңызын ашып көрсеткені мәлім.

Қазіргі білім мазмұны деп жүргіземіз-мектепті жаңалау білімді, тәрбиені әлемдік білім беру жүйесіне қарай ыңғайластыру. Бұл міндетті өмірге ендіріп, жүзеге асырушы-мектеп мұғалімі, ұстаз. Сондықтан да үздіксіз білім жүйесі қазіргі таңда да сол мектептің тиянақталығын қамтамаусыз ететін стратегия мен үлкен саясатқа айналып отыр. Елдің іргетасын бекітетін де, экономикасыш нығайтатын да, рухани қауыпсіздігін толық қамтамасыз ететін де жүйелі жұмыс істейтін мектеп пен білікті маман көмегімен берілетін терең білім.

Қалыптасқан жаңа жағдайда, мемлекетінің білім беру саласындағы саясатты тәрбиелі де өнегелі, парасатты да салмақты, ішкі жан дүниесі бай, адамгершілік түсінігі мол әрі ұлттық және дүниежүзілік жетістіктерді қоғамдық өмірің кез келген саласында дамытуға қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуына бағытталуы тиіс. Өйткені, ұлтымыздың кемелді келешегінің ең басты кепілі-сапалы, әрі жаңа заманның талаптарына сай білім беру жүйесі.

Қазақстан Республикасының білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасының негізгі мақсаты білім жүйесінің бәсекеге қабілетілігін арттыру, экономиканың орнықты өсімі мен азаматтардың әл-ауқатының артуын қамтамасыз ететін талабына сай түбегейлі жаңартудың негізі бағыттары қандай дегенге келсек, білім менендіментін жақсарту, педагог мәртебесін арттыру мемлекеттік қолдауды күшейту, шағын жинақты мектептердің даму стратегиясын жүзеге асыру, «Балапан» мемлекеттік бағдарламасын іске асыру арқылы мектепке дейінгі тәрбие мен оқытуды толық қамту, 12 жылдық білім беруге көшу мәселелері қарастырылған.

2020 жылға дейінгі бағдарламада көрсетілген міндеттерге сәйкес еліміздің орта білім беру ұйымдардың 12 жылдық оқыту үлгісіне толықтай көшіру жүзеге асырылып, қуәзиреттілік тәсіліне негізделген бұл білім жүйесінің жаңа стандарттың әзірлеу және енгізу жан-жақты жоспарлануда.

Білім беру стандартының өзгеру білім берудің жаңа мазмұнын әзірлеуді талап ететіні белгілі. Жаңа білім беру мазмұлының базалық принципі-әрбір мектепте тұлғаның адамгершілікте-рухани қасиеттерін дамытуды ынталандыратын ізгілендірілген білім беру ортасын құру: өзін-өзі тану, өзін-өзі анықтау және өзін-өзі жетілдіру. Білім беру ұнымдары мен отбасыларда адамгершілік – рухани мәдениетін жоғары деңгейіне қол жеткізілетін болады.

Қазақстанның жаңа мектебін ұйымдастыру идеясы білім берудің мақсаттарын қайта қараудан тұрады. Бұл оқыту пәндерінің мазмұнын, технологиясын, құрылымын, басқарудың, оқулықтарды, қаржыландыруды, т.б. жаңартуға мүмкіндік береді.

XX ғасырдың ірі өкілі, белгілі ағартушы Жүсіпбек Аймауытов ұстаз қызметін былай сипаттайды: «Балаларға білім берумен, тәрбиелеумен мұғалімнің қызметі тәмам болмайды. Ол балаларды тәрбиелеуге, үтітеуге міндетті, басқаша айтқанда, мұғалім қарапайым қызметкер емес, ол шәкірттерінің алдағы өмірін өз басынан кешірген тәжірибесіне таянып олаға келешекте өмірден аяғын шалыс басып, соққы жеп өкінбеске күні бұрын сақтаидыратын қорғаушысы, қамқоршысы». Ұлы Абайдың да «ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деген нақыл сөзі педагогикалық ғылымдық тандаған адамның өз мамандығынан шаршамайтын, қайта керешше баланың нәр алатынын айтады.

Ұстаздың бүгін қиын еңбекпен оқытқан шәкірті ертең егеменді елінің үлкен бір азаматы болғанда біз мұны ұстаз бен мемлекеттің, ата-ана мен қоғамның ортақ жемісі деп айтамыз.

ХАЛЫҚ ПЕДАГОГИКАСЫ МЕН ҒЫЛЫМИ ПЕДАГОГИКАНЫҢ САБАҚТАСТЫҒЫ

Бекмурзина Т.Т.

«Қостанай қаласы әкімдігінің білім бөлімінің №30 орта мектебі»ММ.

Халық педагогикасында тәрбие ісін баланың жас ерекшелігін ескере отырып жүргізуді талап еткен. Мәселен, ұлыңа бес жасқа дейін патшадай қара, он бес жасқа дейін қосшыңдай сана, он бес жастан асқан соң ақылшы досыңдай бағала» деген мәтел баланы еркін тәрбиелеудің, көмекшім деп үмітпен қараудың, ақылшым деп тең санаудың қажеттігін меңзейді. Ал бұл ғылыми педагогиканың ынтымақтастық принципімен қабысып жатыр.

Халық педагогикасында тәрбие ісін әр баланың жеке бас ерекшеліктерін (психологиясын) ескере отырып жүргізуді де ескертеді. “Баланы туады екенсің, мінезді тумайды екенсің”, “Бір биеден ала да туады, құла да туады”, “Балаңа үміт арту – өкенің парызы, ақтау – баланың қарызы” деп ой түйіндеген. Баланың тәрбиесі туған, өскен ортасына, ата-ананың, отбасы үлкендерінің, ұстазының үлгісіне байланысты деп қараған. Өскен ортаның тәрбиесіндегі әсері жөнінде А.С.Макаренко, Н.К.Крупская, А.В.Сухомлинский, А.Құнанбаев, Ж.Аймауытов, М.Жұмабаев сынды ұлағатты ұстаздардың ой-пікірлері де халық педагогикасының қағидаларымен үндесіп жатыр.

Халық педагогикасының бір принципі балаға үлкен талап қоя білуге, оның жеке басын қадірлеуге негізделген. Баланың жіберген қателіктерін үлкендер дер кезінде бақылап, дұрыс жолға салуды мақұлдаған. “Ата балаға сыншы”, “Баланың балалығына өкенің даналығы бар”, “Ақырып айтқаннан ақылмен айтқан” артық” деген мәтелдер осы ойды құптаудан туған.

Яғни, тәрбиешінің жылы жүректі болуын, тапқырлық тәсілмен тәрбиелеуін орынды санаған.

Шәкіртті тәрбиелеу, оқыту барысында ақыл-ойын дамыту бүгінгі педагогиканың ең көкейкесті мәселелерінің бірі. Дамыта оқытып тәрбиелеу ісі асқақ арманмен байланысты. Осыны құптаған ата-бабамыз “Армансыз ұлан – қанатсыз қыран”, “Арманы жоқтың пәрмені жоқ” деп, келешекті қиялдай білетін арманға, ой дербестігіне тәрбиелеуді мақсат еткен. Ал негізгі принциптерінің бірі – тәрбиенің біртұтастығы. Тәрбие ісінің біртұтастығы ұрпақ тәрбиелеудегі мақсат бірлігінен туындайды. Кез келген тәрбие құралына талдау жасасақ, тәрбиенің түрлері (еңбек, ақыл-ой, адамгершілік, әсемдік т.б.) іштей сабақтасып жатады. Оны бесік жырынан, бата-тілектер мен терме толғаулардан байқауға болады. Тәрбие ісін кешенді жүргізуді ғылыми педагогикалық еңбектер де қуаттайды. Тәрбие ісінің туғаннан өмір бойы үздіксіз жүргізілуін халық педагогикасы да, ғылыми педагогика да құптайды. Халық педагогикасы отбасы үлкендерінен бастап, ауыл ақсақалдары, өнер иелері түгел қатынасатын ұжымдық тәрбие ісіне негізделген. Халықтық педагогикада “Көп талқысы – тез”, “Көп қорқытады, терең батырады”, “Көпке қарсылық – құдайға қарсылық” деп ұжымдық тәрбиені құптаған. Халық педагогикасы мен ғылыми педагогиканың қағидалар үндестігі келесіде: 1. Баланың жас ерекшеліктерін ескере отырып тәрбиелеу. 2. Баланың жеке бас мінез-құлық ерекшеліктерін ескере отырып тәрбиелеу. 3. Тәрбиені өскен ортаның (отбасы ауыл-аймақ) үлгісіне негізделуі. 4. Балаға жылы жүректі сезіммен қарау, ынтымақтастық идеяны сақтау. 5. Баланы дамыта үйретіп тәрбиелеу, қиялдай, армандай білуге баулу. 6. Тәрбиенің біртұтастығын сақтау, тәрбие ісін кешенді түрде жүргізу. 7. Тәрбие ісінің үздіксіз жүргізілуін сақтау. 8. Тәрбие ісін ұжымдық түрде жүргізуге негіздеу.